

Michał Janocha

O polskim udziale w Międzynarodowej Wystawie Sztuki Sakralnej w Watykanie w 1950 r.

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 6/2, 225-243

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MICHAŁ JANOCHA

O POLSKIM UDZIALE W MIĘDZYNARODOWEJ WYSTAWIE SZTUKI SAKRALNEJ W WATYKANIE W 1950 R.

Wielki jubileusz 2000 jest okazją do wspomnień poprzednich lat jubileuszowych i wydarzeń z nimi związanych. Rok Święty 1950 zaznaczył kulturową obecność Polski w sercu chrześcijaństwa udziałem w wielkiej wystawie sztuki religijnej: *Esposizione Internazionale di Arte Sacra MCM – MCML*. Inicjatorem wystawy była *Pontificia Accademia del Pantheon*, a jej komisarzem architekt Giulio Barluzzi. Zadaniem ekspozycji była szeroka prezentacja sztuki sakralnej – zarówno plastyki jak i architektury – kończącej się właśnie pierwszej połowy dwudziestego wieku. Przygotowania do wystawy trwały ponad rok w sekcjach narodowych koordynowanych przez Prezydium i Komitet Wykonawczy z arcybiskupem Celso Constantinim, Przewodniczącym Wystaw Roku Świętego na czele. Powołano dwie komisje: jury decydujące o wyborze dzieł nadesłanych przez artystów oraz komisję do wyboru dzieł artystów nieżyjących. Organizatorzy pragnąc podkreślić jedność chrześcijańskiej kultury europejskiej, chcieli jednocześnie ukazać jej zróżnicowanie narodowościowe. Przygotowywanie wystawy i prezentacja dzieł dokonywały się w sekcjach narodowych.

Data tej imprezy – 1950 mówi sama za siebie. Urządzenie działu „polskiego” w oderwaniu od kraju nie było łatwe, tym większa zasługa organizatorów, a przede wszystkim doktora Jerzego Langmana, przewodniczącego sekcji polskiej. Ten zasłużony historyk sztuki po wyjściu z hitlerowskiego obozu koncentracyjnego odbył w Rzymie studia teologiczne i został kapłanem, a później wykładowcą archeologii chrześcijańskiej. Refleksje z watykańskiej wystawy zawarł ksiądz Langman w artykule *Polska Sztuka Religijna w Pracy Duszpasterskiej* opublikowanym w specjalnym numerze rzymskiego czasopiśma „Duszpasterz Polski Zagranicą” (VII, 1956). Znalazło się tam 15 reprodukcji dzieł wystawianych na ekspozycji.¹

---

¹ J. Langman, *Polska Sztuka Religijna w Pracy Duszpasterskiej*, „Duszpasterz Polski Zagranicą”, VII (1956) nr 2 (27), s.93-118. Numery rycin obiektów ekspozycyjnych na wystawie watykańskiej: 5, 9, 16, 20, 24, 26-28, 32, 38, 39, 43, 44, 46, 48.

Porównując artystyczną mapę Europy wyznaczoną obecnością artystów i ich dzieł z mapą polityczną Anno Domini 1950 zdumiewa historyczna a zarazem dalekowzroczna wizja organizatorów watykańskiej ekspozycji. Na wystawie i w towarzyszącym jej katalogu znalazły się między innymi niepodzielone Niemcy, kraje wykreślone po wojnie z mapy Europy: Rosja, Litwa, Łotwa, Estonia, ale także kraje, których na mapie przedwojennej Europy w ogóle nie było: Ukraina, Chorwacja, Słowenia... Jest to w gruncie rzeczy wizja wolnej Europy końca XX wieku, której doczekali chyba tylko nieliczni spośród organizatorów i artystów biorących udział w ekspozycji.

Do wystawy zakwalifikowano ponad 1600 eksponatów wykonanych przez prawie 950 artystów reprezentujących czterdzieści krajów Europy i obu Ameryk. Wśród nich nie brakło nazwisk wybitnych: Maurice Denis, Georges Rouault, Marc Chagall, Giacomo Manzù, z architektów (fotogramy i projekty) Auguste i Gustave Perret, Antonio Gaudi, Otto Wagner i wielu innych. Ekspozycję zorganizowano na trzech poziomach skrzydła Pałacu Apostolskiego podzielonych na dwadzieścia cztery sale. W przypadku państw które znalazły się za żelazną kurtyną zgromadzenie współczesnych dzieł sztuki sakralnej było oczywiście niemożliwe. Te narody reprezentowały wyłącznie dzieła artystów emigracyjnych oraz dzieła przedwojenne, które znalazły się na Zachodzie. Wszystkie obiekty prezentujące sztukę narodów bloku wschodniego zgromadzone były w jednej sali *Europa Orientale*. Polska była jedynym państwem z bloku komunistycznego prezentowanym na wystawie w osobnej sali.

Patrząc na statystykę trzeba przyznać, że udział Polski w tej międzynarodowej wystawie – zważywszy na czasy, w których powstała – są imponujące. Dominowała – ze zrozumiałych względów – sztuka włoska: co trzeci artysta i co czwarte dzieło pochodziło z Italii. Nasz kraj reprezentowało aż 58 twórców, co w statystyce ogólnej daje nam szóste miejsce za Włochami, Niemcami, Holendrami, Francuzami i Belgami. Pod względem ilości wystawionych obiektów (115) znaleźliśmy się na miejscu piątym, wyprzedzając Belgię. Dla porównania wszystkie pozostałe kraje bloku wschodniego łącznie z tymi wykreślonymi z mapy przez imperium sowieckie, były reprezentowane przez 22 twórców i 45 dzieł.

Dużo trudniej porównywać klasę artystyczną. Watykańska prezentacja sztuki pierwszego półwiecza była w gruncie rzeczy zdominowana przez współczesną sztukę powojenną. Większość twórców reprezentowała pokolenie urodzone około 1900. Tylko jedna piąta dzieł artystów polskich powstała przed 1939 rokiem. Taka sama proporcja dotyczy nazwisk artystów żyjących w stosunku do żyjących. Wśród tych pierwszych znaleźli się, zmarli u progu naszego stulecia, Henryk Siemiradzki (1902) i rzeźbiarz Wiktor Brodzki (1904), z późniejszego pokolenia między innymi Jan Styka (+1925), Józef Mehoffer (+1946) i Władysław Skoczylas (+1934). Wśród artystów żyjących obok znanych i wybitnych twórców pojawiły się nazwiska osób mało znanych i dziś trudnych do

zidentyfikowania. Zabrakło wielu ważnych artystów skazanych przez władze PRL na milczenie. Stąd poziom polskiej ekspozycji był bardzo nierówny. Najlepiej wypadła grafika, co jest zrozumiałe z racji dobrych tradycji przedwojennych jak również, a może przede wszystkim, z racji większej dostępności dzieł. Swoje ryciny wystawiali między innymi: Konstanty Brandel, Edmund Bartłomiejczyk, Wiktoria Goryńska, Wanda Korzeniowska, Tadeusz Kulisiewicz, Franciszek Prohaska, Krystyna Wróblewska. Z rzeźbiarzy wymienimy tutaj Jadwigę Bohdanowicz, Albina Marię Bończa-Bonieckiego, Marię Dokowicz, Józefa Gosławskiego, Mikołaja Kułaka i Michała Paszyna. Z obrazów zwracają uwagę dzieła Bronisława Bąka, Janiny Domańskiej, Ernesta Edmunda Kosmowskiego, Zofii Kulaszyńskiej Couret, Stefanii Ordyńskiej i Marii Szulczewskiej De Regibus. Ciekawy jest witraż reprezentowany między innymi przez kartony Józefa Mehoffera, Adama Bunscha i księdza Bronisława Mazura. Symptomatyczny jest brak architektury, tak interesująco prezentowanej przez kraje zachodnie. Z polskich artystów emigracyjnych reprezentujących inne kraje na uwagę zasługują rzeźby Jeana Lamberta Ruckiego (Francja), autora wystroju licznych kościołów francuskich, m.in. bazyliki w Blois, oraz drzeworyty Stefana Mrożewskiego (Holandia).

Głównym źródłem informacji o wystawie jest towarzyszący jej katalog zawierający szczegółowy wykaz biorących udział w wystawie autorów z podaniem roku i miejsca urodzenia i zgonu lub miejsca aktualnego zamieszkania oraz ich dzieł z podaniem tytułu w języku włoskim i oryginalnym, techniki, wymiarów i (niestety nie zawsze) roku wykonania. Twórcy i ich dzieła zaprezentowani są wewnątrz sekcji narodowych podanych w kolejności zwiedzania sal na wystawie, w porządku alfabetycznym, zgrupowani w poszczególnych dyscyplinach: malarstwo, rzeźba, architektura, grafika i szczegółowe działy rzemiosła artystycznego. Katalog zawiera również plan trzech kondygnacji wystawy z kierunkiem zwiedzania. Dokumentacja fotograficzna obejmuje zdjęcia 269 wybranych obiektów, w tym 13 polskich.²

Niektóre dzieła prezentowane na wystawie po jej zakończeniu zostały sprzedane, pozostałe wróciły do swoich twórców bądź właścicieli. Los większości obiektów polskich nie jest znany. Żaden z nich nie pozostał w Watykanie. Śladem po polonikach pokazanych na tej wielkiej wystawie są dwa albumy w zbiorach fotograficznych Biblioteki Watykańskiej. Pierwszy z nich, oprawiony na białe, dedykowany jest po włosku Piusowi XII przez rezydującego w Rzymie arcybiskupa Józefa Gawlinę, który przewodniczył komitetowi odpowiedzialnemu za przyjmowanie i wybór eksponatów do działu polskiego (RG Foto

---

² *Esposizione Internazionale di Arte Sacra MCM – MCML. Catalogo*, Roma, Anno Santo 1950. Dział *Polonia* poprzedzony włoskim i polskim wstępem ks. Jerzego Langmana znajduje się na s.167-183, reprodukcje 13 obiektów: tav.CXIV-CXXVI.

Oblungo I.1181). Drugi album, oprawiony na czerwono, dedykowany jest prałatowi Montiniemu, przszłemu papieżowi Pawłowi VI (RG Foto Oblungo I.1182). Oba woluminy zawierają czarno-białe fotografie niektórych wystawionych dzieł (jednak nie te same, jak można by przypuszczać), wykonane przeważnie w formacie 18,5 x 24 cm przez firmę *Orbis – Centro Cattolico Fotografico, via dell’Ospedale 3, Roma*, tę samą, która wykonywała zdjęcia dla katalogu.

Warto zamieścić w tym miejscu pełny spis dzieł polskich artystów z zaznaczeniem tych obiektów, które są reprodukowane w katalogu watykańskim bądź w wymienionych wyżej albumach.³ Katalog watykański podaje miejsce i datę urodzenia artysty oraz miejsce jego zamieszkiwania podczas organizowania wystawy, czyli w 1950 roku, bądź rok śmierci. Jednak nie zawsze. W przypadku niektórych artystów zabrakło danych. W wielu przypadkach udało się je uzupełnić – w oparciu o informacje zawarte w Indeksie Artystów Plastyków⁴ oraz w teczkach artystów z zgromadzonych w Informatorium IS PAN w Warszawie – o nazwę ukończonej uczelni plastycznej i rok uzyskania dyplomu bądź przyjęcia do ZPAP oraz ewentualnie rok śmierci. Dziś większość artystów już nie żyje.

Tytuł dzieła podany jest w języku polskim, czasem łacińskim, gdy pod takim występowało na wystawie, w kilku przypadkach przytoczono wersję włoską, gdy różniła się od polskiej. W nawiasie zaznaczono dzieła udokumentowane fotograficznie w zbiorach watykańskich. Cyfra rzymska oznacza numer tablicy w katalogu, literą „A” oznaczono album RG Foto Oblungo I.1181, a literą „B” album RG Foto Oblungo I.1182. Litera „L” oznacza wspomnianą publikację księdza Langmana *Polska Sztuka Religijna w Pracy Duszpasterskiej* z podanym numerem reprodukcji. Obiekty zostały wymienione w kolejności podanej w watykańskim katalogu, zachowując oryginalną numerację. W albumach „A” i „B” znalazło się kilka fotografii nie wymienionych w katalogu, które prawdopodobnie nie trafiły na wystawę. Oznaczono je gwiazdką bez numeru.

Bąk Bronisław

(ur. Leszno 1922, w 1950: Pirmasens [Niemcy], od 1952 w USA, zm. 1981)

1. *Ecce Homo*, 1950; monotyp, tusz 54 × 44 cm

Cyankiewicz Zdzisław

(ur. Czechowice 1912, dyplom ASP Kraków 1939)

2. *Ucieczka do Egiptu*, 1949; olej na desce, 68 × 49 cm (fot.A, L-20)

3. *Matka Boska z Dzieciątkiem*, 1947; olej na desce, 18 × 14 cm (fot.B)

³ Podstawę stanowi katalog *Esposizione Internazionale...*, o.c.

⁴ *Indeks Artystów Plastyków absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plastycznych oraz członków ZPAP działających w latach 1939-1992*, Wrocław 1994; skrót: IAP.

Domańska Janina

(ur. Warszawa 1912, dyplom malarstwo i grafika ASP Warszawa 1938, w 1950: Rzym, od 1952 USA)

4. *Matka Boska z Dzieciątkiem*, 1950; tempera na papierze, 48 × 33 cm
(fot. L-24)

Galuba Józef⁵

(ur. ?, dyplom ASP Warszawa 1937, w: 1950 Londyn)

5. *Złożenie do grobu*; olej na płótnie, 46 × 72 cm (fot.B)

Januszewski Witold

(ur. Grodno 1915, w 1950: Paryż)

6. *Pokłon pasterzy*, 1945; olej na kartonie, intaglio, 73 × 101 cm (fot.B, L-16)

Kosmowski Ernest Edmund⁶

(ur. Warszawa 1900, w 1950: Paryż, zm. 1985)

7. *Matka Boska z Dzieciątkiem*, 1949; olej na papierze, 55 × 46 c (fot.A,B)

8. *Jasełka wojenne*, 1945; olej na płótnie, 92 × 73 cm (fot.CXIV, A)

9. *Pacholeta z gwiazdą*, 1948; olej na masonicie, 61 × 46 c (fot.A)

Krudowski Franciszek

(ur. Kraków 1860, zm. Kraków 1945)

10. *Św. Tomasz*, 1903; olej na płótnie, 135 × 100 cm

Kulaszyńska Couret Zofia⁷

(ur. Zamość 1909, od 1929 Paryż)

11. *Matka Boska z Dzieciątkiem*, 1949; olej na płótnie (szkic), 33 × 24 cm
(fot.CXV,A)

Marylski Jerzy

(ur. Warszawa 1920, w 1950: Rzym)

12. *Zmartwychwstanie*, 1950; olej na papierze, 159 × 118 cm (fot.B)

Ordyńska Stefania

(ur. Wielopole Skrzyńskie 1892, w 1950: Paryż, czł. ZPAP, zm. 1968)

13. *Oplakiwanie Chrystusa*; olej na płótnie, 46 × 33 cm (fot.B, L-6)

Pacanowska Felicja

(ur. 1907, dyplom ASP Warszawa 1926, w 1950: Paryż, zm. 1975)

14. *Dzień Zaduszny*; monotyp kolorowany, 15 × 22 cm

Pawlikowska Lela (Aniela)

(ur. Lwów 1901, dyplom malarstwo ASP Kraków, w 1950 Londyn, zm. Londyn 1980)

15. *Św. Stanisław Szczepanowski*, 1947; olej na płótnie, 173 × 65 cm (fot.A)

⁵ „Orzeł Biały”, Londyn 1947, nr 33 i 36.

⁶ A.K. Olszewski, *Dzieje sztuki polskiej 1890-1980*, Warszawa 1988, s. 73.

⁷ „Tygodnik Zamojski” nr 12 z dn. 2.I.1995.

Siemiradzki Henryk

(ur. Białogród k. Charkowa 1843, zm. Strzałków 1902)

16. *Apostoł*, szkic ołówkiem na szarym papierze, 54 × 43 cm (fot.A)
17. *Apostoł*, szkic ołówkiem na szarym papierze, 54 × 38 cm (fot.A)
18. *Apostoł*, szkic ołówkiem na szarym papierze, 54 × 43 cm
19. *Św. Jan Ewangelista*, szkic ołówkiem na szarym papierze, 21 × 19 cm
20. *Św. Piotr Apostoł*, szkic ołówkiem na błękitnym papierze, 27 × 22 cm
21. *Chrzest Chrystusa*, szkic ołówkiem na szarym papierze, częściowo kolorowany akwarelą, 40 × 54 cm

Styka Jan

(ur. Lwów 1859, zm. Rzym 1925)

22. *Pierwsze błogosławieństwo Urbi et Orbi*, 1901; olej na płótnie, 250 × 178 cm, własność markiza Giovanna Paolucci Mancinelli Styka, Rzym (fot.CXVI,A)
23. *Ostatnia Wieczerza*; olej na kartonie, 110 × 80 cm, własność: Maria Styka, Paryż (fot.A)
24. *Św. Joanna d'Arc*; olej na kartonie, 112 × 80 cm, własność: Lucyna Styka, Paryż (fot.A)

Szulczewska De Regibus Maria ⁸

(ur. Grójec 1904, dyplom ASP Kraków 1925, ASP Warszawa 1933, w 1950 Rzym, zm. 1998)

25. *Matka Boska z Dzieciątkiem*, 1950; olej na płótnie naklejonym na karton, 60 × 49cm

Trzaska-Durska Izabella, C.R.

(ur. Lwów 1896, dyplom ASP Warszawa 1923)

26. *Matka Boska Częstochowska*, 1947; tempera na papierze, 37 × 27 cm

Wojtkiewicz Mieczysław

(ur. Poznań 1890, w 1950 Paryż)

27. *W oazie: ucieczka do Egiptu*; olej na kartonie, 41 × 44 cm
28. *Św. Jerzy*, 1943; olej na desce (szkic), 46 × 11 cm

RZEŻBA**Bohdanowicz Jadwiga**

(ur. Warszawa 1887, zm. Rzym 1943)

29. *Christo in infirmis (Chrystusowi w chorych)*; rzeźba, brąz, 25 × 35 × 16 cm (fot.A,B, L-39)

---

⁸ A.K. Olszewski, *Dzieje sztuki polskiej...*, s. 60.

30. *Matka Boska Wiejska*; rzeźba, brąz, 30 × 4 × 6 cm
31. *Zagubiona owieczka*; rzeźba, brąz, 29 × 5 × 9 cm (fot.B)
- Boniecki-Bończa Albin Maria
(ur. Trąbki 1908, dyplom ASP Warszawa 1928, w 1950: Paryż, zm. 1995)
32. *Nawrócenie św. Franciszka*; rzeźba, gips patynowany, 84 × 45 × 22 cm (fot.CXVII, A) (fot. 1)
- Brodzki Wiktor⁹
(ur. Ochotówka 1825 (?), zm. Rzym 1904)
33. *Wykonało się*; rzeźba, gips, 98 × 46 cm (fot.A,B)
- Dokowicz Maria¹⁰
(ur. Nieczajno 1909, dyplom Państwowa Szkoła Sztuki Zdobniczej i Przemysłu Artystycznego w Poznaniu 1931, w 1950: Paryż, od ok. 1956 USA, zm. 1977)
34. *Ukrzyżowanie*; wypukłorzeźba, brąz, 51 × 26 cm (fot.B, L-44)
35. *Matka Boska z Dzieciątkiem*, medalion, brąz, średnica 13,8 cm
36. *Matka Boska z Dzieciątkiem*, rzeźba, brąz, 42 × 9 × 12 cm (fot.A,B)
- Goślawski Józef¹¹
(ur. Polanówka 1908, dyplom ASP Kraków 1932, ASP Warszawa 1933, zm. 1963 Warszawa)
37. *Zwiastowanie*, plakietka, płaskorzeźba, brąz, 13 × 13 cm (fot.A)
- Kułąk Mikołaj¹²
(ur. Wielkie Wsiegodzicze 1904, zm. Kutno 1939)
38. *Matka Boska z Dzieciątkiem*; płaskorzeźba, brąz, 10 × 6 cm (fot.A,B, L-38)
- Paszyn Michał
(ur. Warszawa 1904, dyplom ASP Warszawa 1930, w 1950: Rzym, zm. 1970)
39. *Św. Krzysztof z Dzieciątkiem*, rzeźba, marmur, wys. 56 cm, model rzeźby w ogrodzie Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie
40. *Matka Boska z Dzieciątkiem*, rzeźba, brąz, wys. 29 cm
- Piotrowski Maciej
(ur. ?, w 1950: Winterthur, Szwajcaria)
41. *Zwiastowanie*; płaskorzeźba, drewno, 58 × 56 cm (fot.B)
- Ponomarew Zygmunt
(ur. Mińsk 1911, w 1950: Paryż)
42. *Św. Paweł*, 1944; rzeźba, marmur, 85 × 24 × 48 cm (fot.CXVIII, L-48)
43. *Św. Jan Wianney*, rzeźba, bozzetto, 46 × 11 × 14 cm

⁹ *Słownik Artystów Polskich i w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t.1, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971, s.244-247.

¹⁰ „Ekspress Poznański” nr 227 z 10.X.1979.

¹¹ *Słownik artystów plastyków. Artysci plastycy okręgu warszawskiego ZPAP 1945-1970. Słownik biograficzny*, Warszawa 1972, s.156; A.K. Olszewski, *Dzieje sztuki polskiej...*, s. 77, 87.

¹² SAP t.4, s.357n.

Wolf Zygmunt

(ur. Czaniec 1912, w 1950: Rzym)

44. *Św. Antoni z Dzieciątkiem*; rzeźba, gips patynowany, wys 58 cm (fot.B, L-43)
45. *Trzy Marie przy grobie*; rzeźba, gips, 60 × 45 × 34 cm
46. *Ucieczka grzeszników*; rzeźba, brąz, 34 × 18 × 14 cm
47. *Głowa Chrystusa w cierniowej koronie*; terrakota, wys. 38 cm (fot.CXIX)

Zieliński Tadeusz Adam¹³

(ur. Trzebinia 1907, więzień Kozielska, w 1950: Londyn, dyplom ASP Kraków 1951, zm. 1975[?])

48. *Oplakiwanie Chrystusa*, 1950; płaskorzeźba, drewno, 98 × 66 cm

CERAMIKA

Jurgielewicz Wanda

(ur. Kowno 1898, w 1950: Paryż)

49. *Anioł pasterzom mówił*; płaskorzeźba, ceramika, 27 × 24 cm (fot.B, L-46)

Kornerówna Henryka

(ur. Tarnów 1892, w 1950: Paryż)

50. *Świecznik*; rzeźba, ceramika, wys. 30 cm (fot.B)
51. *Świecznik*; rzeźba, ceramika, wys.29 cm
52. *Trzy Maryje*; rzeźba, ceramika, 23 × 19 × 12 cm
53. *Krzyżyk*; płaskorzeźba, ceramika, 13 × 11 cm

Mazur Bronisław SAC.¹⁴

(ur. Kraków 1911, w 1950: Rzym, zm. Rzym 1982)

54. *Matka Boska z Dzieciątkiem*; 1950, rzeźba, ceramika, wys. 61 cm

GRAFIKA

Bartłomiejczyk Edmund Ludwik¹⁵

(ur. Warszawa 1885, dyplom ASP Kraków 1906, zm. Warszawa 1950)

55. *Ucieczka z Betlejem*; 1937; drzeworyt, 25 × 28 cm (fot.CXX) (fot. 2)

Białowieyska Julitta

(ur. Warszawa 1930, w 1950: Londyn)

56. *Ucieczka do Egiptu*; 1944; drzeworyt, 5 × 7 cm

¹³ W. Skrodzki, *Polska sztuka religijna 1900-1945*, Kraków 1989, s. 133, podaje rok śmierci 1986; IAP s. 124 podaje imiona Tadeusz Bohdan i rok śmierci 1975.

¹⁴ W. Zahorski, *Polak we Włoszech*, Rzym 1983 (5), s. 137; zob też kat. nr 111-112.

¹⁵ SAP t.1, s.97n.; *Słownik artystów plastyków...*, s. 28.

Brandel Konstanty ¹⁶

(ur. Warszawa 1879, dyplom ASP Kraków 1900, zm. 1970)

57. *Boże Narodzenie*; drzeworyt kolorowany, 18 × 24 cm

58. *Matka Boska z XIII wieku*; akwaforta, 13 × 11 cm

59. *Fantasia architettonica del secolo XV (Z ducha wieku XV)*; akwaforta, 14 × 18 cm

60. *Pójdźcie do Mnie wszyscy*; akwaforta, 14 × 21 cm

Brandt Bogusław ¹⁷

(ur. 1909 Zwierzyniec, dyplom ASP Kraków 1938)

61. *Św. Jerzy*; miedzioryt; 16 × 8 cm (fot.CXXI, B, L-26)¹⁸ (fot. 3)

Dokowicz Maria

(ur. Nieczajno 1909, dyplom Państwowa Szkoła Sztuki Zdobniczej i Przemysłu Artystycznego w Poznaniu 1931, w 1950: Paryż, od ok. 1956 USA, zm. 1977)

62. *Najświętsza Panna z Dzieciątkiem*; drzeworyt kolorowany, 27 × 18 cm

63. *Matka Boska z Dzieciątkiem*; drzeworyt kolorowany, 29 × 20 cm

Gedliczka Zdzisław ¹⁹

(ur. Rypianka [Kałusz] 1888, dyplom ASP Kraków 1912, zm. 1957)

64. *Matka Boska z Dzieciątkiem*; drzeworyt, 19 × 15 cm

65. *Chrystus*; drzeworyt, 19 × 15 cm

66. *Chrystus w kapliczce*; drzeworyt, 19 × 15 cm

Goryńska Wiktoria Julia Jadwiga ²⁰

(ur. Wiedeń 1902, dyplom ASP Warszawa, zm. Ravensbrück 1944)

67. *Da propitius pacem in diebus nostris (Daj pokój obfity za dni naszych)*; drzeworyt kolorowany, 10 × 9 cm (fot.B, L-27)

Hablińska-Mglejowa Maria

(ur. Nowy Sącz 1900, w 1950: Edynburg)

68. *Matka Boża Wiejska*; linoryt kolorowany, 42 × 30 cm (fot.B)

69. *Matka Boska Krakowska*, 1949; linoryt kolorowany, 39 × 28 cm (fot.CXXII, A) (fot. 4)

70. *Matka Boska z ptakami*, 1949; linoryt kolorowany, 39 × 28 cm

Jahl Władysław

(ur. Jarosław 1886, w 1950: Paryż, zm. 1953)

71. *Boże Narodzenie*; miedzioryt, 15 × 7 cm (fot. L-28)

¹⁶ A.K. Olszewski, *Dzieje sztuki polskiej...*, s. 56.

¹⁷ *Słownik artystów plastyków...*, o.c., s.58.

¹⁸ J. Langman, *Polska sztuka religijna...*, o.c., s. LXI, podaje błędnie: Jerzy Brandt.

¹⁹ A.K. Olszewski, *Dzieje sztuki polskiej...*, s. 68.

²⁰ Tamże, s. 67; W. Skrodzki, *Polska sztuka religijna...*, s. 142-145.

Jakubowski Stanisław

(ur. Kosów [Lwów] 1885, dyplom ASP Kraków 1912, zn. 1964)

72. *Kapliczka*; drzeworyt, 13 × 13 cm

73. *Chrystus w kapliczce*; drzeworyt, 16 × 12 cm

74. *Cud w kapliczce*; drzeworyt, 14 × 12 cm

Korzeniowska Wanda ²¹

(ur. 1883 Stanisławów – zm. 1935 Lwów)

75. *Ucieczka do Egiptu*; drzeworyt, 13 × 18 cm

Kulisiewicz Tadeusz ²²

(ur. Kalisz 1899, dyplom ASP Warszawa 1923, zm. Warszawa 1988)

76. *Chrystus na krzyżu*; drzeworyt, 27 × 35 (fot.B)

Lipiński Zygmunt

(ur. Grudziądz 1873, zm. Rzym 1940)

77. *Chrystus*; ex-libris, miedzioryt, 16 × 9 cm (fot.A)

Pacanowska Felicja

(ur. 1907, dyplom ASP Warszawa 1926, w 1950: Paryż, zm. 1975)

78. *Teologia*; sucha igła, 32 × 21 cm

Pawlikowska Lela

(ur. Lwów 1901, dyplom malarstwo ASP Kraków, w 1950: Londyn, zm. Londyn 1980)

79. *Regina Poloniae (Królowa Korony Polskiej)*, 1948; linoryt kolorowany, 27 × 22 cm (fot.B)

80. *Serce Jezusa*; linoryt kolorowany, 37 × 31 cm

81. *Matka Boska Księżycowa*, 1949; linoryt kolorowany, 23 × 20 cm (fot.A)

82. *Matka Boska Karmiąca*, 1948; linoryt kolorowany, 22 × 20 cm (fot.A)

Prochaska Franciszek ²³

(ur. Brzozów 1891, dyplom ASP Kraków 1913, od 1921 Paryż, zm. 1972)

83. *Ucieczka do Egiptu*; drzeworyt, 28 × 32 cm (fot.B)

84. *Złożenie do grobu*; drzeworyt, 32 × 28 cm (fot.A)

85. *Zdjęcie z krzyża*; drzeworyt, 32 × 28 cm

Przeorska Edwarda

(ur.?, członek ZPAP, zm. 1965)

86. *Św. Andrzej Bobola*; miedzioryt, 32 × 22 cm

87. *Droga Krzyżowa, stacja I*, 1948; drzeworyt 30 × 20 cm

88. *Droga Krzyżowa, stacja IV*, 1948; drzeworyt 30 × 20 cm

89. *Droga Krzyżowa, stacja XIV*, 1948; drzeworyt 30 × 20 cm (fot.A)

²¹ SAP t.4, s.124-126.

²² *Słownik artystów plastyków...*, s. 296.

²³ W *Catalogo* o.c. nazwisko zapisane błędnie: Prohaska; IAP s. 87 podaje rok ur. 1890.

Romer Zofia

(ur. ?, w 1950: Londyn)

90. *Chrystus na krzyżu*; akwaforta, 18 × 14 cm

Skoczylas Władysław²⁴

(ur. Wieliczka 1883, zm. Warszawa 1934)

91. *Św. Krzysztof z Dzieciątkiem*; drzeworyt, 18 × 13 cm

Steller Paweł²⁵

(ur. Hermanice 1895, dyplom ASP Warszawa 1926, zm. 1974)

92. *Chrystus z krzyżem*; drzeworyt, 15 × 10 cm

Tyszkiewicz Samuel Fryderyk

(ur. Warszawa 1889, w 1950: Florencja, zm. 1974)

93. *Pójdźmy za nim*; rycina z modlitewnika z czasów II wojny, 14 × 9 cm

Wałach Jan²⁶

(ur. Istebna 1884, dyplom ASP Kraków 1911, zm. 1979)

94. *Ukrzyżowanie*; drzeworyt, 30 × 19 cm

Wróblewska Krystyna²⁷

(ur. Wilno 1904, dyplom Wydział Sztuk Pięknych Uniwersytetu w Wilnie 1937, zm. 1994)

95. *Ojcze nasz*; drzeworyt, 9 × 15 cm

96. *Ojcze nasz, któryś jest w niebie*; drzeworyt, 14 × 17 cm (fot.CXXIII)
(fot. 5)

97. *Święć się imię Twoje*; drzeworyt, 14 × 17 cm

98. *Przyjdź królestwo Twoje*; drzeworyt, 14 × 17 cm

99. *Bądź wola Twoja*; drzeworyt, 14 × 17 cm

100. *Chleba naszego*; drzeworyt, 14 × 17 cm (fot.A)

101. *Odpuść nam*; drzeworyt, 14 × 17 cm

102. *Jako i my odpuszczamy*; drzeworyt, 14 × 17 cm

103. *I nie wódź nas na pokuszenie*; drzeworyt, 14 × 17 cm

104. *Ale nas zbaw ode złego*; drzeworyt, 14 × 17 cm

105. *Amen*; drzeworyt 7 × 10 cm

WITRAŻE

Bunsch Adam²⁸

(ur. Kraków 1896, dyplom ASP Kraków 1921, zm. 1969)

²⁴ A.K. Olszewski, *Dzieje sztuki polskiej...*, s. 35; W. Skrodzki, *Polska sztuka religijna...*, s. 135-139.

²⁵ A.K. Olszewski, *Dzieje sztuki polskiej...*, s. 68.

²⁶ Tamże, s. 68.

²⁷ Tamże, s. 68, 76, 101.

²⁸ Tamże, s. 68.

106. *Matka Boska Łaskawa*; tempera na papierze, karton do witraża dla kościoła polskiego św. Andrzeja Boboli w Londynie, 428 × 105 cm (fot.A,B)
107. *Ostatnia Wieczerza*; tempera na papierze, karton do witraża dla kościoła polskiego w Londynie, 176 × 300 cm (fot.CXXIV)
108. *Zwiastowanie*; tempera na papierze, karton do witraża dla kościoła polskiego w Londynie, 150 × 105 cm
109. *Dobry pasterz*; 1944; tempera na papierze, karton do witraża dla kościoła polskiego w Londynie, 77 × 77 cm (fot. L-9)

Chojkowski Andrzej

(ur. Kraków 1927, dyplom ASP Kraków 1951, zm. 1994)

110. *Św.Franciszek*; tempera na papierze, karton dla witraża, 77 × 34 cm (fot. A, B, L-32)

Mazur Bronisław SAC.²⁹

(ur. Kraków 1911, w 1950: Rzym, zm. Rzym 1982)

111. *Królowa Jadwiga*; tempera na papierze, karton do witraża dla kaplicy Najśw. Sakramentu w katedrze wawelskiej, część górna 143 × 142 cm, część środkowa i dolna 74 × 142 cm (fot.A,B)
112. *Święci Polscy*; tempera na papierze, karton do witraża dla kaplicy Najśw. Sakramentu w katedrze wawelskiej, 305 × 145 cm (fot.CXXV,A,B)

Mehoffer Józef

(ur. Ropczyce 1869, zm. Kraków 1946)

113. *Syn Boży*; tempera na papierze, część kartonu *Trójca Święta* do witraża prezbiterium dla katedry we Fryburgu w Szwajcarii, 442 × 214 cm (fot.CXXVI,A,B)
114. *Dzieje religijne Szwajcarii*; tempera na papierze, część kartonu do witraża dla katedry we Fryburgu w Szwajcarii, 442 × 230 cm
115. *Dzieje świeckie Szwajcarii*; tempera na papierze, część kartonu do witraża dla katedry we Fryburgu w Szwajcarii, 442 × 229 cm

Oprócz wymienionych artystów reprezentujących sztukę polską, w wystawie wzięło udział kilku twórców polskich lub polskiego pochodzenia, reprezentujących inne kraje:

Lambert Rucki Jean, Paryż³⁰

(ur. Kraków 1888, dyplom ASP Kraków 1907, w 1950 Paryż).

Francja, nr 44. *Krucyfik*; rzeźba, brąz, 25 × 24 cm (fot.XI)

²⁹ T. Brzeski, *Nowe witraże Bronisława Mazura*, „Tygodnik Powszechny” nr 1, l.I.195; zob. też kat. nr 54.

³⁰ *Esposizione...*, s. 30, 36; „Tygodnik Powszechny” R. 10: 1955, nr 1.

Francja, nr 45. *Św. Piotr*, 1949; rzeźba, brąz, wys. 40 cm
 Francja, nr 46. *Św. Jan Ewangelista*, 1949; rzeźba, brąz, wys. 40 cm
 Francja, nr 47. *Św. Paweł*, 1949, rzeźba, brąz, wys. 40 cm
 Francja, nr 106. *Matka Boska z Dzieciątkiem*, laka, wykonawca Pierre
 Dunand, 103 × 34 cm

Dobrzycki Zygmunt ³¹

(ur. Oleksin 1896, w 1950: Brugia)

Belgia, nr 22. *Św. Franciszek z Asyżu*, 1939; rzeźba, drewno, wys. 92 cm

Mrożewski Stefan ³²

(ur. 1894, dyplom ASP Warszawa 1923, w 1950: Helvorit [Brabancja], zm. 1972)

Holandia, nr 112, *Czterej jeźdźcy Apokalipsy*; drzeworyt, 32 × 25 cm

Holandia, nr 113, *Św. Hubert*; drzeworyt, 30 × 25 cm

Odnotujmy na koniec jeszcze jeden obraz, który, choć jest dziełem Włocha, pozostaje polonikiem ze względu na temat. Chodzi o namalowany w 1929 roku obraz Arturo Gatti będący projektem fresku do kaplicy polskiej sanktuarium w Loreto (wymiary: 117 × 93 cm, katalog: Italia nr 66, fot.CLXXXI) (**fot. 6**).³³ Tytuł obrazu *Il miracolo della Madonna di Loreto nella battaglia di Vienna del 1683 (Cud Madonny Loretańskiej podczas odsieczy wiedeńskiej w 1683 roku)* sugeruje cudowną interwencję niebios na polu walki. Jest to kompozycja w duchu XIX-wiecznego malarstwa historycznego, wyraźnie zresztą inspirowana watykańskim płótnem Jana Matejki: w jej centrum ukazany jest na białym koniu, w rozwianym płaszczu, z buławą i szablą król Jan III Sobieski, (o rysach trochę azjatyckich), owacyjnie pozdrawiany przez trzech żołnierzy, ku któremu nadjeżdża z lewej strony jeździec z polską chorągwią, tratując przerażonych Turków leżących ze swoim sztandarem na ziemi. Za Sobieskim las chorągwi i skrzydła husarii... Cała kompozycja ujęta jest szkicowo w trzy arkady sklepienie podwójnymi łukami w stylu „mauretańskim”. Obraz bardziej ukazuje ziemski triumf króla niż niebieski cud, i tylko tytuł i przeznaczenie dzieła mogą usprawiedliwiać jego obecność na wystawie sztuki sakralnej ...

Wielu polskich twórców uczestniczących w watykańskiej wystawie w Roku Świętym 1950 wzięło później udział w trzech ważnych wystawach sztuki sakralnej w Rzymie, zorganizowanych z okazji Roku Maryjnego 1954. Dwie z nich powstały z inicjatywy polskiej. Fundacja Rzymska J. S. Umiasowskiej

³¹ *Esposizione...*, s.190.

³² W katalogu błędnie: *Mrozewski*, Tamże, s.215. Biografia artysty wraz z bibliografią: S. Szyncler, *Mrożewski Stefan*, PSB t.22, s. 217-219.

³³ *Esposizione...*, s.244. Fotografie wszystkich fresków Gattiego w Loreto znajdują się w Bibliotece watykańskiej w albumie podarowanym Piusowi XI (Indirizzi RG Foto Folio 296) oraz w albumie podarowanym Piusowi XII (RG Foto Oblungo I. 930). Comanducci, t.3, Milano 1972, s.1401n.; Bolaffi, t.V, Torino 1974, s. 296; M. Borghi, *La Capella Polacca*, Roma 1955.

zorganizowała w maju Międzynarodową Wystawę w Centrum Sztuk „Quo vadis” przy via G. B. Morgagni 29, upamiętnioną katalogiem ze wstępem Nino Bartoletti.³⁴ Drugą wystawę, wyłącznie polską, zatytułowaną *Madonna w Sztuce Polskiej* urządzono w siedzibie Papieskiego Kolegium Polskiego. Wystawiono na niej 230 prac, a więc równo dwa razy więcej niż w Watykanie! Bezpośrednio po tej wystawie niektórzy artyści polscy wzięli udział w ekspozycji *Boże Narodzenie w Sztuce* zorganizowanej w Palazzo Venezia.³⁵

Ekspozycja polskiej sztuki religijnej pierwszej połowy XX wieku w Watykanie była zatem w dużej mierze przeglądem współczesnej polskiej plastyki emigracyjnej. Prezentowała ona sztukę twórców wygnanych z ojczyzny, sztukę która stylistycznie była kontynuacją plastyki okresu międzywojennego, zwłaszcza nurtu art deco i neoklasycyzmu lat trzydziestych. Była to zresztą jedna z nielicznych znaczących wystaw współczesnej plastyki polskiej przed 1956 rokiem. W pewnym sensie stanowiła ona wizytówkę polskiego katolicyzmu, z jego intensywną uczuciowością i silnym przywiązaniem do tradycji kościelnej i narodowej. W czasach „zimnej wojny” przypominała wolnej Europie o obecności Polski *semper fidelis* i jej kultury religijnej.

---

³⁴ *Mostra Internazionale del Centro Delle Arti „Quo vadis”*. Roma, maggio 1954. A cura della Fondazione Romana Marchese J. Umiastowska. Roma 1954.

³⁵ J. Langman, *Polska sztuka religijna...*, s.93.

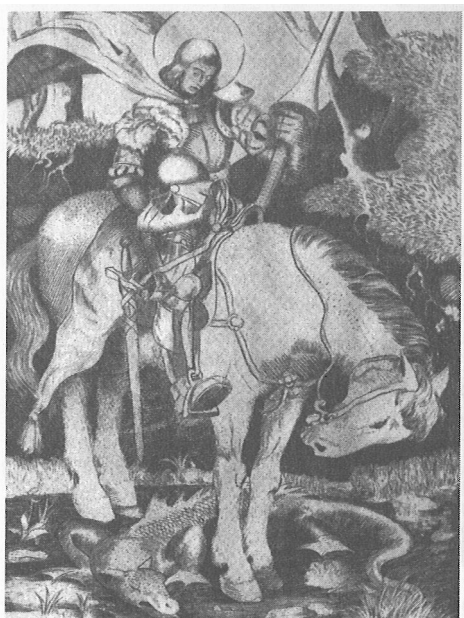

1. Albin Maria Boniecki-Bończa, *Nawrócenie św. Franciszka*; rzeźba, gips patynowany.

2. Edmund Ludwik Bartłomiejczyk, *Ucieczka z Betlejem*, 1937, drzeworyt.

3. Bogusław Brandt, *Św. Jerzy*; miedzioryt.

4. Maria Hablińska-Mglejowa, *Matka Boska Krakowska*, 1949; linoryt kolorowy.

5. Krystyna Wróblewska, *Ojciec nasz, któryś jest w niebie*, drzeworyt.

6. Arturo Gatti, *Cud Matki Boskiej Loretańskiej podczas bitwy wiedeńskiej*, 1929, karton polichromii kaplicy polskiej w sanktuarium w Loreto.